

Landbruget i Smaaland.

(Af et Brev fra Wexiøegnen).

Den gode Høst iaar vil hjælpe meget paa den fortrykte og sørgelige Tilstand, hvori den største Del af Befolkningen blev bragt ved Misvæerten ifjor. Der vil imidlertid desværre mere end 1 Aars god Høst til for at bringe Alle igjen! paa Benene; men det er altid en Trøst, at det seer ud til at kunne gaa fremad. Naar jeg siger, at vi have havt en god Høst, saa maa jeg ikke forstaaes, som om vi tilnærmelsesvis kunne vente, hvad vi de fleste Steder i Danmark vilde falde en god Høst; nej, her er det store Ting, naar en Bonde i Gjennemsnit kan have sine 6—8 Fold af Udsæden, og det vil vel ogsaa iaar blive Maximum. Jordbundens Bestaandighed i Forbindelse med det silbige Foraar og den ofte stærke Nattefrost, som kan holde ved temmelig langt hen paa Forsommeren og begynde tidlig om Høsten, ere naturligtvis meget medvirkende Aarsager til, at man ikke kan vente meget; men jeg er overbevist om, at en fornuftigere Behandling af Jorden kan udrette meget, da navnlig Bøndernes Jord i Almindelighed er i den allersletteste Kultur, uden ordentlige Grøfter og overskyldte med Sten, som hindre Bearbejdningen, og naar hertil kommer, at disse Jorder, paa Grund af den tarvelige Fodring til Kreaturerne, kun faae et temmelig ringe Tilskud af Gjødning, og at de ikke drives med noget fornuftigt Sædkifte og kun sjeldent eller aldrig faae Lov at hvile, saa troer jeg nok at turde tilskrive Landmanden selv en stor Del af Skylden for, at han i et godt Aar ikke faaer mere end 6—8 Fold. — Naar man fra Danmark kommer herop, føler man sig sat tilbage i det Mindste 20—30 Aar eller maasse endog mere; men man tør vel haabe, at Agerbruget nu i Fremtiden vil gjøre hastigere Fremskridt, eftersom Smaalændingerne nu, da Stovene vinde mere og mere, ligesom blive nødsagede til

gjennem Jorden at skaffe sig den Indtægt, de hidtil have havt af Skovene, og derfor efterhaanden maa lægge sig efter en fornuftigere Behandling af Jorden og en kraftigere Fodring af Kreaturerne. Paa mange af de større Gaarde have Bønderne Lejlighed til at see, at det ikke er uden Frugt at anvende lidt mere paa Jorden, end de hidtil have gjort; men der vil formodentlig Tid til, førend de lade sig belære af „Herrerne.“ Dertil ere de for fast sammengroede med deres gamle Vaner og have formegen Tillid til deres egen Dygtighed.

For nu først at give Dem en Forestilling om Bondens Jordbrug heroppe, skal jeg forsøge at beskrive Driften af en Bondeggaard i Smaalands.

Arealet til en Saadan er naturligvis af meget forskjellig Størrelse, og den opdyrkede Jord varierer saaledes fra 10—30 Td. Land (1 Td. Land Svensk = c. 7 Stp. Land Dansk); men for at gaa ud fra en bestemt Størrelse vil jeg antage, at der til en Gaard hører 20 Tdr. Land „aaben Ager“. Dertil kan der være henved 100 Tdr. Land „Betesmark“ (Græsgang) og Skov samt 20 Tdr. Land Eng til Hø. Agerjorden er i Reglen delt i to Dele, en Indmark og en Udmark. Indmarken er den gamle, tæt omkring Husene liggende Jord, som har været dyrket i mange Aar. Paa denne anvendes den meste Kraft og den meste Gjødning, og Driften er en Slags Bezelbrug; men i alt Fald mange Steder her i den nærmeste Omegn kun imellem Rug og Byg. Det ene Aar gjødes der til Byg om Foraaret, umiddelbart førend Sæden saaes, og efter Bygget tages Rug; næste Foraar gjødes igjen til Byg o. s. v. o. s. v. i det Uendelige. Kun en enkelt Gang kan der varieres lidt, idet et lille Stykke Rug ndlægges med Kløver; men det er sjældent hele Marken, og sjældent efter nogen Regel. Her i Sognet er saaledes en stor opdyrket Mark, som udgjør omtrent 10 Bønders famtlige Indagere. Her seer man kun en stadig Bezel af Rug og Byg (mest Gradet), ingen Havre, ingen Græsmarker og ingen Brakmark, kun ganske enkeltvis en lille Plet af 1—2 Stp. Lands Størrelse, med Kløver eller Hø eller Kartofler o. s. v. Udmarken, der i Reglen er længere bortliggende og senere opdyrket Jord, er ofte meget spredt og delt i mange smaa Stykker Jord, hvoraf mange ikke er mere end 1—2 Stp. Land og ligge indhegnede inde imellem Skovene. Paa denne Jord saaes mest Havre engang imellem afvejlende med Kartofler og Græs, og kun enkeltvis en Brakmark efterfulgt af Rug. Noget Regel for Sædskiftet gjælder ikke her, og det er saaledes ikke sjældent at see Jord, hvor der 3—4 Aar i Træk har været saadet Havre, ofte uden Gjødning. Naar Jorden brakkes, pløjes den om Efteraa-

ret og ligger saa til Hvile i Ordet's egentlige Betydning, idet den ikke, eller i Reglen ikke, bliver rørt den største Del af følgende Sommer, for at den dog kan give Faarene lidt Græsning. Nogle smaa Grøfter graves vel; men de ere ofte kun $1\frac{1}{2}$ Alen dybe og uden Fald eller Afløb, saa de gavne ikke meget. Gjødningen tjøres i Batterier paa Marken og staaer der, til umiddelbart førend Rugen skal saaes. Exempel paa at saadan Jord efter en Aarrække er bleven saa træt, at man aldeles har opgivet den, mangler ikke. Jeg har i alt Fald seet Jord, som bærer tydeligt Præg af at have været dyrket tidligere, lægges hen til vedvarende Græsland, men kun afgivende det allertarveligste Græs, og tilbøls overgroet med Blaabær, Lav, Mos o. s. v. Da Kløveren benyttes saa sjældent, lykkes den ofte ret godt; saaledes saae man for Expl. iaar mangen lille god kraftig Kløverplet, og selv ifjor i det tørre Aar lykkes Kløveren godt paa lavt liggende fugtige Steder. Til Kartofler gjødes altid umiddelbart i Plovsuren førend Lægningen, og de lykkes ofte særdeles godt; men det hændes ofte, at Nattefrosten altfor tidlig standser dem i deres Væxt, saaledes blev Udbyttet iaar ikke saa godt, som det teguede til, da vi fik et Par flemme Frostnætter sidst i August.

Køerne komme naturligvis aldrig paa Agerjorden førend efter Høst, da de smaa Stykker Kløverland altid slaaes til Hø; det er derfor dobbelt nødvendigt at sørge for en baade rigelig og kraftig Gjødning; men denne er i Reglen hverken det ene eller det andet. Paa en Gaard af nævnte Størrelse vilde der vel holdes 4—6 Malketøer, 1 Par Stude, 3—4 Stk. Ungkvæg, 1 Hest og nogle saa Faar (6—8.) Dette er ganske vist en temmelig stor Besætning i Forhold til Agerjorden; men naar man betænker, at Jorden saa at sige besaaes hvert Aar, og Vinterfodringen langtfra er kraftig, saa bliver det dog ikke nær saa megen Gjødning pr. Td. Land som vi hjemme i Danmark paa vel dyrkede Jorder ere vant til. Køernes Vinterfodring bestaaer næsten udelukkende i Halm og Enghø, hvilket sidste mest bestaaer af finere eller grovere Carex-arter, som vel undertiden, naar de ere vel bjergede og ikke have været for gamle, førend de bleve aftagne, afgive et ret godt Foder; men som ogsaa kunne være saa slibe og tørre og hvasse, at de ikke engang have Værbi med Halm. Tilskud af Kjerne eller andet Kraftfoder gives ikke ofte, og da i Reglen kun i Form af lidt Mel i Drillevandet. Faarene leve hele Vinteren igjennem, naar de ere inde, af tørret Birkeløv, som hverken holder dem i et kraftigt Hulld eller afgiver nogen god Gjødning, og naar Vejret blot nogenlunde tillader det, og der

ingen Sne dækker Jorden, gaae de naturligvis ude. Hesten faaer Hø og højt ubetydelig Havre; den er ofte paa lange Rejser, dels til Weris paa Torvedagene, dels til Rønneby eller Karls-hamn eller en eller anden sjerntliggende Markedsplads, saa en stor Del af dens Gjødning lægges paa Bejene og kommer ikke Jorden tilgode. Det sædvanlige Strømateriale er Granvis, som haffes fint. Dette virker naturligvis til at forøge Mængden af de organiske Stoffer og fastholde en Del af Urinen; men det er vist et af de daarligste og fattigste Gjødningsstoffer, man kan faae, og jeg troer derfor, det vilde være til langt større Fordeel at strø med Jord eller Græstøv. Gjødningen bæres fra Stalden udenfor Døren og lægges paa den flade Jord ofte i høj Grad udsat baade for Luft, Sol og Regn. Naar det nemlig regner, vaskes den ud, idet man aldrig tager Hensyn til, om den ligger højt eller lavt; ja, saavidt jeg har kunnet forstaa, søger man helst at lægge den saaledes, at Vandet har frit Afløb fra den, for at den ikke skal blive sur. Jord indblandes dog ofte i Møddingen og hindrer en for stærkt Udtørring og Udvaskning; men det er langtfra Alle, der ere saa betænksomme.

Ploven bruges kun yderst sjældent af Bonden, hvorimod Årdret stadig benyttes baade til Nedlægningen af Sæden og til Efteraarspløjningen. Om Efteraaret bliver Jorden, saavidt det kan overkommes, førend Vinteren lægger Hindringer i Bejen, årdret (ärjet) 2 Gange, 1 Gang paa langs og 1 Gang paa tværs, og da sidste Gang sat op i høje Kamme for bedre at paavirkes af Luften og Frosten, og tildels vel ogsaa for desbedre at kunne tørres om Foraaret. Jorden bliver saaledes i Reglen ikke vendt, men kun rodet igjennem og skjernet. Imidlertid maa jeg indrømme, at Ploven de fleste Steder kun med stor Vanskelighed kan benyttes, saalænge Jorden endnu er saa oversfyldt med Sten baade under og over Overfladen, hvorimod Årdret, trukken af et Par sindige Stude og haandteret af en øvet Smaalænding, paa en mærkværdig Maade kan krydse omkring mellem Stenene, saa at næsten ikke en Tomme Jord bliver liggende urørt.

Til at udføre Arbejdet paa en saadan Gaard har Bonden nu foruden sig selv i Reglen en halvvoxen Karl og en lille Dreng, samt Husstruen og en Pige, der, naar det behøves, hjælper til i Marken ved alt Slags grovt Arbejde. Husbondens eget personlige Arbejde er imidlertid ikke meget beventd. Han vil helst være fri og søger derfor ofte ved Hjælp af sin Hest og Bogn at skaffe sig Extra-Fortjeneste, som imidlertid kun er ringe, naar man betænker, hvad han taber ved ofte flere Dage at være fraværende. Idet mindste 1 undertiden 2 Gange om Ugen er Bonden saaledes til Torvs. Har han slagtet en Kalv,

kjører han til Torvs med den; har han noget Brænde eller Tømmer at undvære, kjører han til Staden med det; har han lidt Smør, Flæst, kort sagt, noget somhelst sælgeligt at undvære, kjører han afsted med det, og næsten altid gaaer Dagen med til en saadan Tour, ja ofte, naar han har flere Mil Natten med. Heller ikke længere Toure, som vare flere Dage, er Bonden bange for selv i Sommertiden, naar man skulde tro, han havde nok at tage vare hjemme. Saaledes er der mangen Bonde, som umiddelbart før Høst, kjører med sin tomme Enspændervogn til Rønneby eller Karlshamn efter Silb, som han saa sælger paa Torvet i Wexjö. En saadan Rejse varer 4—5 Dage, og kan han for disse Dages Rejse bringe en Nettoindtægt af 5 Rdl. rmt. (= 2 Rdl. 3 Mk.) med hjem, saa har Rejsen efter hans Mening idetmindste betalt sig, og kan han faae lidt mere, har han gjort udmærkede Forretninger. Den gode Mand forstaaer ikke ret at vurdere sit eget Arbejde, Elidet paa Fæst og Fæsteko, Vogn, Seletøj, den ikke ringe Mængde Fouflage, som anvendes uden at komme Jorden tilgode som Gjødning, og endelig det Mangelfulde ved Arbejdet, som i hans Fraværelse er udført paa Gaarden. At en saadan Bonde ikke gjerne foretager større Arbejder ved sin Jord end højst nødvendig for at faae Sæden lagt og høstet samtidig med sine Naboer, og sjældent eller aldrig lejer fremmed Folk til sit Arbejde, behøver jeg vel ikke at tilføje.

Ja, jeg behøver vel næppe at gaa videre i min Beskrivelse, for at overbevise Dem om at Agerbruget idetmindste hos Bonden staaer meget langt tilbage, og det ligger nær at antage, at det i Grunden er Skovene, som have den væsentlige Skyld deri. Det kostede nemlig hidtil ikke stor Anstrængelse, saalænge her endnu var „godt om“ Skov at gaa hen og fælde nogle af de største Træer, lægge dem paa Vognen og saa kjøre dem til nærmeste Udfibningssted, og det toges ikke i Betragtning, om dette laa 8—10 Mile borte. Bonden vilde dog hellere tage denne sikke og øjeblikkelige Fortjeneste, end anstrænge sig for i en kommende Tid at faae en efter hans Mening usikker Fortjeneste ved at neblægge Arbejde paa Jorden, og han lod sig ikke afholde fra at plyndre Skoven, uagtet han maatte kunne see, at den ikke voksede op saa hurtig, som han kunde hugge ned. Han var nu engang kommen i Vane med at skaffe sine Indtægter paa denne Maade og var nødt til at blive ved. Nu er Skoven imidlertid for største Delen ødelagt, Jernbanerne bringe de Varer ind i Landet, som Bonden ellers tjente lidt ved at bringe fra Savnene, naar de kjørte hjem, kort sagt han er nødt til at søge nye Indtægtskilder. Tid efter anden forsøger han at udvide

sin Jord og opdyrker et Stykke af „Betesmarken“ enten i den Hensigt at bevare det som Agerland, eller, hvad der tidligere var temmelig almindeligt, blot for at tage et Par Afsgrøder og saa lade det ligge hen igjen til Græsning. I sidste Tilfælde huggede han blot Træerne om og brændte alt, hvad brænde kunde paa Overfladen af Jorden, robede op saa godt som mulig med Årdret eller en Harve imellem Stenene og Stubbene og saae Rug og derefter muligvis en Kartoffel- og et Par Havreafgrøder. Saadanne gamle afbrændte Stykker Jord træffes mange Steder inde i Stovene og paa „Betesmarkerne,“ idet der i Jorden findes tydelige Spor af Kul, samt Bunker af Smaasten, som have været sanket af, og endelig seer man tydelig, at Mulblaget paa et saadant Sted er langt tyndere end paa den tilgrænsende Jord. Undertiden opdyrkes en Mose, som strækkes tyndt paa Overfladen, (flaabakk:s) og brændes, og udgrøstes lidt, men aldrig tilstrækkelig, saa ogsaa den giver kun et tarveligt Udbytte nogle saa Aar. Naar ellers den faste Jord opdyrkes i den Hensigt at bevare den til Agerland, vendes hele Overfladen med Haffer og Jernstænger (schaktes), og en Del af Stenene tages op, derpaa føres Stenene bort ved Tid og Lejlighed, og Jorden faaer ofte Lov at ligge 1—2 Aar, førend den tilsaaes. Grøfter graves aldrig, saaledes at de blive til nogen Nytte, og i det Hele er Arbejdet ved disse Opdyrkinger saa ufuldstændigt, at jeg troer det i Almindelighed var langt bedre og fordelagtigere, om Bonden først sørgede for at saae den gamle Agerjord i rigtig god Orden, og saa først tænkte paa at tage ny Jord op.

Naar der til en Gaard med 20 Tdr. Land Ager hører 20 Tdr. Land Eng, skulde man jo synes, at den med Lethed maatte kunne holdes i god Gjødningskraft; men meget af hvad der her kaldes Eng er kun lavt liggende Strækninger, hvorfra Vandet ikke kan afledes, ofte overgroede med Birketræer og opfyldte med stor Sten. Græsset bestaaer her for en Del af Halvgræssjer (Carex) men ogsaa en Del sparsomt indblandede Helgræssjer, som give Høet en behagelig Lugt. Paa saadanne Steder slaaes Græsset altid af; men Udbyttet er kun ringe i Forhold til det besværlige Arbejde. En Mand kan saaledes ofte ved en hel Dags anstrængende Arbejde ikke slaa mere end 1 højt 2 Læs (det vil sige omtrent $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{3}$ dansk Læs). Længs med Søerne og Aerne eller paa Moserne ere Engene af en anden Beskaffenhed, idet de ere jevne og flade og kunne ofte afgive en temmelig betydelig Mængde Hø; men der er Græsset sjældent af ret god Beskaffenhed, da det næsten udelukkende bestaaer af Carex og i Reglen bliver for gammelt, førend det slaaes. Kan en Gaard paa den nævnte Størrelse bjerge 30—40 smaa svenske Læs Hø,

maa man vel i Reglen kalde det godt. Jaar er Høstten enkelte Steder ikke saa god, som den til andre Tider har været, hvilket formodentlig ligger dels i, at Engene i det Hele Aar for Aar forringes, da de stadig slaaes og aldrig faae nogensomhelst Erstatning for hvad de afgive, og dels ligger det specielt iaar formodentlig i, at man mange Steder ifjor slog dem for tæt af, saa at Rødderne bleve for udsatte for Tøken.

Betesmarken bestaaer i Reglen af gammel Skovjord, hvor de store Træer ere borthuggede, og som nu er overgroet med smaa Graner, Fyrretræer, Enebærbuske, Blaabær, Lyttebær, Lyng, Mos og omkring imellem dette noget sparsomt Græs, der ligeledes for en stor Del bestaaer af Carexarter. I Reglen er denne Jord tillige overstrøet med Masser af Sten af alle mulige Størrelser, som give Overfladen et vildt og melankolsk Udseende. Den er inddelt ved Hegn i forskjellige Skifter, dels for at man kan regulere Afgræsningen, og dels for at man bedre kan finde Kreaturerne, hvoraf i Reglen den største eller ældste Ko er forsynet med en Klokke, hvis Lyd leder Maltepigen til Flokken. See Køerne kan man nemlig ikke, førend man er lige ved Siden af dem, undtagen paa de større aabne Pladser, hvor Stoven er aldeles nedhugget. Paa dette „Bete“ gaaer nu alle Kreaturerne hele Sommeren, indtil Høet kommer af Engene og Sæden af Marken, og de holde sig i Reglen ved ret godt Hulb; men Køerne malte kun lidt, skjøndt temmelig fed Wiælt, der kan give meget behageligt og aromatisk Smør.

Den egentlige Skov er i Reglen svundet betydelig ind, og de allerfleste Bøndergaardte, som tidligere havde stort Tømmertræ til Salg, have nu ofte ikke mere end til det nødvendige Brændsel og Gjødsel, hvoraf der medgaaer en ikke ubetydelig Mængde især omkring „Betesbogen“; thi Stengjærder findes naturligvis kun omkring den opdyrkede Jord, og langfra altid der, skjøndt der er Sten nok til det. Til al Lykke findes her mange store Tørvemoser med god brændbar Tørv. Den Tid er nemlig næppe fjern, da Smaalændingerne maa ty til dem for at varme sig om Vinteren; men endnu er det næsten en Sjældenhed, at Folk benytte Tørven, selv om den ligger ganske nær, og selv om de have faaet Dvæne op for at Stoven ikke længe kan skaffe dem det nødvendige Brændemateriale.

Paa de større Gaarde ere Forholdene en Del bedre, hvad Jordens hele Drift angaaer; den er bedre udgrøftet og mange Steder drainet (mest med Smaaasten), om og kun temmelig ufuldständig og mangelfuldt, og en fornuftigere Circulation benyttes til Sædkiftet; men man har desværre endnu kun saa Steder lært at fodre Kreaturerne godt. Der findes altid en tydelig

Forffjel paa Sæden, naar man kommer fra Bøndernes Gaarde til de større Gaarde, saa man seer tydelig, at en fornuftigere Drift og en bedre Behandling lønner sig saavel her som alle andre Steder, og det er min Overbevisning, at mange Egne her i Smaaland, som nu knap kunne brødsøde sig selv, efterhaanden ville kunne producere ikke Lidet til Udførsel, især naar man først lærer at fodre Kreaturerne lidt bedre end almindelig. — Den store Pengetrang er imidlertid en slem Hemske for Mange, som ellers gjerne vilde frem og tilfulde kunne see det Urigtige i den gamle nedarvede Jordkultur. Mange maa nemlig for at faae de allernødvendigste Kontanter sælge Alt, hvad de paa nogen Maade kunne undvære, og saa kommer dertil, at den allerstørste Del af Bønderne ved et Aar som ifjor ere komne i Agerkarlenes Kløer, og de ere ikke gode at komme ud af igjen, selv om Høsten igjen bliver god. Hø og Halm sælges ofte efter en stor Maalestof, uden at Sælgeren kan benytte de derved indvundne Penge til at erstatte Jorden de den berøvede Stoffer.

Jeg har nu fortalt nok for at vise Dem, hvor lavt Jordbruget, staaer og De maa indbrømme mig, at man ikke kan give Jorden og Klimaet hele Skylden, naar det maa regnes for en meget god Høst, at Bonden kan have 7—8 Fold. — Det er fra disse Egne, at der i Foraaret udgik Opraab om at komme de mange Nødlidende til Hjælp. Her har ganske vist været stor Nød, men den fremkom kun ved at der manglede Arbejde for de fattige Folk. Høsten ifjor var yderst tarvelig, saa alle Arbejdsgivere indskrænkede sig saa meget som mulig. De havde ikke Penge og kunde ikke skaffe de Fattige nogen Fortjeneste, saaledes at disse altsaa, uagtet Priserne paa Fødevarer egentlig ikke vare ualmindelig høje, alligevel mange Steder ikke vare istand til at skaffe sig det Allernødvendigste. Kommunerne og Regjeringen maatte kunne have modarbejdet Nøden bedre end de gjorde, ved i den milde Vinter at have ladet udføre Arbejder, som senere kunde komme Landet tilgode; men det gik naturligvis her som vel de fleste Steder, at der skal for lang Tid til at tage slike Beslutninger. Mange Steder er der nu virkelig udført større Arbejder f. Ex. Vejarbejder, dels ved Hjælp af de dertil af Regjeringen ydede Midler og dels ved de private Gaver, som ere sendte; men der vilde være bleven udrettet langt mere for de Nødlidende, om disse Arbejder vare bleone paabegyndte i Vinter og ikke først i Foraaret, da der dog blev mere og mere Arbejde hos de enkelte Jordbrugere, og de arbejdsdygtige Folk i hundrede — ja i tusindevis vare vandrede ud til Amerika, Danmark og Tyskland.

Det er underligt at høre Tale om en saadan Arbejdsløshed

i et Land, hvor det netop er Arbejde, der behøves; men Arbejdet skal betales, førend det betaler sig selv, og det er Pengene, der mangle. Jeg er derfor overbevist om, at Enhver, der har en lille Kapital, som han ikke troer er stor nok til derfor at faae Jord i Danmark at virke med, ikke vil fortryde, om han rejser herop, hvor han for det Første bliver modtaget med aabne Arme og derefter med Tiden vil kunne see sin lille Kapital forrentet godt, hvis han blot tager fat paa rette Maade, og navnlig ikke kjober anderledes, end at han kan være sikker paa i de første Par Aar at have nogen Driftskapital at staa imod med, thi ellers gaaer det ikke.
